

ANALIZA ODNOSA U GEOGRAFIJI S POSEBNIM OSVRTOM NA EKONOMSKU GEOGRAFIJU

Većina geografa smatra da geografija proučava zakonitosti u razmještanju objekata u prostoru, procese, pojave i strukture koje se javljaju kao rezultat razmještanja i odnosa između objekata i njihovih sastavnih elemenata. Također, većina geografa je mišljenja da je istraživanje geografske sredine težište svih disciplina geografije i nje kao cjeline. Vrlo značajno mjesto u tom istraživanju ima analiza odnosa objekata i elemenata koji čine tu sredinu, uključujući i čovjeka kao važnog aktera odnosa koji se javlja u jednom prostoru.

Da bismo shvatili bolje što zapravo istražuju geografi, navest ćemo nekoliko definicija pojedinih naučnih disciplina geografije. Tako npr., geomorfologija istražuje reljefne oblike¹ tj. morfološke objekte. Ona je nauka o postanku (genezi) i razvitku (morfološkoj evoluciji) oblika različitih kategorija reljefa zemljine površine.²

Hydrologija se bavi proučavanjem voda (vodenih objekata A. P.) u prirodi, njihovim rasprostranjenjem na zemljinoj površini i u zemljištu, kao i pojavama i procesima koji se dešavaju u vodama, određujući zakonitostima po kojima se razvijaju te pojave i procesi.³

Klimatologija je nauka koja izučava uslove pod kojima se obrazuje klima nekog mjesta ili predjela. Ona ima zadatak da nas upozna s prosječnim stanjem meteoroloških elemenata i pojava u raznim mjestima i krajevima.⁴ Klimageografija se bavi analizom odnosa klimatskih elemenata s objektima koji su za geografije relevantni.

Ekonomska geografija po S. Ilesiću⁵ proučava odnose između prirodne sredine i ekonomskih faktora, odnosno utjecaj prirode u privredi i privrede na prirodu. Ona proučava zakonitosti u razmještanju tih i raznorodnih objekata i elemenata. Svaki objekt zauzima određeni prostor različitih dimenzija, položaja i karakteristika.

Geografija stanovništva, odnosno demogeografija, proučava prostorni razmještaj, razvoj brojnosti, te dobnog, spolnog, gospodarskog i socioobrazovnog sastava stanovništva, kao i ocjenu preorazbe u prostoru u kojem to stanovništvo živi i radi.⁶

Socijalna geografija je nauka o oblicima prostorne organizacije i o prostorno relevantnim procesima koji proizilaze iz osnovnih životnih funkcija ljudskog društva.⁷

Urbana geografija⁸ istražuje međusobno djelovanje elemenata prirodne osnove i društvenih faktora. Proučava i objašnjava pojavu i prostornu raširenost gradova, njihovu fizionomsku, funkcionalnu i socijalnu strukturu, te značenje i utjecaj grada u prostoru.

Iz ovog pregleda definicija osnovnih predmeta u geografiji proizilazi da pojedine discipline proučavaju objekte u prostoru, međudnose i interakciju s okruženjem.

Prema Chapmanu geografija ne studira prostor nego objekte i sisteme koji zahtijevaju prostor. zahtjev za prostor predstavlja karakteristiku objekata. Objekti su stvari, oblik materije koji su po svojoj strukturi integrirani i imaju svoju vanjsku granicu.⁹ Međutim, objekti nisu izlirani, njihove granice su prelazne, premostive.

Geografija kao kompleksna nauka obuhvaća skupove istih i raznorodnih objekata i elemenata. Svaki objekt zauzima određeni prostor različitih dimenzija, položaja i karakteristika.

Svaki prostor je »naseljen« raznim objektima i njihovim elementima, koji procesom interakcije utječu jedan na drugi i mijenjaju se. Objekti i njihovi elementi povezuju se, isprepliću i utječu jedan na drugi preko raznih oblika kretanja materije.

Prividno nepokretne objekte »održava u životu« tj. u kretanju i razvoju, i mijenjaju ih pokretni oblici materije: sunčeva svjetlost, tektonski pokreti, zračne i vodene mase, kretanje ljudi i životinja i komunikacioni sistemi, koje je razvio čovjek za prenos robe, vlastiti prevoz i prenos informacija.¹⁰

Distribucija objekata u prostoru podliježe određenim zakonitostima; fizičkim, kemijskim, biološkim, ekološkim, te društveno-ekonomskim zakonima jedinstva suprotnosti produkcioni snaga i odnosa, raspodjele društvenog rada po djelatnostima i privrednim granama, produkcije i reprodukcije, ponude i potražnje, vrijednosti, najamnine, rente i dr.

Svaki objekt ima svoje stanište u prostoru i vremenu i u zavisnosti od apsolutnog i relativnog položaja, te njegove strukture dobija specifična obilježja.

Ranije konstatacije da između prostornih jedinica postoje veze treba zamijeniti s tezom da veze prozlaže iz odnosa između objekata i njenih elemenata, te proučavajući objekte proučavamo i veze između njih i između njih i okruženja.

Pošto su objekti koje proučava geografija i predmeti proučavanja nekih drugih nauka, onda treba kazati da geografija tj. njene discipline proučavaju neka obilježja objekata i njihovih elemenata.

Glavna obilježja koje proučavaju pojedine geografske discipline i ona u cjelini su: *prostranstvo objekata, veličina i položaj* (apsolutni i relativni), evolucija objekata, njihova struktura i funkcija, interakcija sa sredinom, tj. sa ostalim bližim i daljim objektima i njihova transformacija pod uticajem interakcija. Stoga se mjerenja i skupljanje informacija moraju orijentirati osim na morfologiju, strukturu i transformaciju, još i na otkrivanje veza između objekata i između njih i sredine gdje se oni nalaze.

Otkrivanjem veza i međuutjecaja otkrivamo zakonitosti razvoja i mijenjanja objekata i njihovih sastavnih dijelova. Nas ne treba obeshrabriti činjenica da se fizičko-geografski objekti i elementi razvijaju i mijenjaju zakonima prirode, a da se društveno-ekonomski objekti, subjekti i pojave mijenjaju pod utjecajem društveno-ekonomskih zakonitosti.

Naša je dužnost da otkrivamo veze i isprepletanje između objekata u prostoru, tj. između zakonitosti u raznim okolnostima sredine i šta se dešava s tim objektima, elementima i pojavama kada se poštuju ili ne poštuju prirodni i društveno-ekonomski zakoni.

U svakoj nauci postoji opisni ili sistematski dio i dio koji otkriva i izlaže zakone kretanja, zakone funkcioniranja njenog objekta.¹¹

Osnovu prostora čine reljefni oblici-objekti, koji su formirani na litosferi tektonskim pokretima i vanjskim procesima i hidrografski objekti. Na reljefne i hidrografske objekte utječu unutrašnja energija Zemlje, sunčeva energija, magnetizam, vodene i zračne mase idr., koje pomenutim oblicima osiguravaju razmjenu materije i energije, tj. one utječu na formiranje, održavanje ali i transformaciju istih. Reljefni oblici-objekti su različiti po genezi, prostiranstvu, po formi, funkciji i sadržaju. Isto vrijedi i za hidrografske objekte.

Skup više reljefnih objekata čini sistem reljefnih objekata (planinski sistem, sistem kotlina, dolina, nizina ili kombinirani sistemi reljefnih oblika) ili sistem hidrografskih objekata (riječni sliv, sliv jezera, mora idr.).

Klimatski elementi kao vanjski faktori utjecali su zajedno s anorganskom i organskom materijom na stvaranje predosfere i biosfere, kao važne činjenice za odvijanje života na Zemlji.

Da bi se geografi-specijalisti za pojedina područja mogli baviti naučno-istraživačkim radom *moraju da znaju osnovnu jedinicu svoga predmeta istraživanja*. Ako se točno definira jedinica, onda se ide dalje u analizi njenog razmještaja, prostiranja, sadržaja (strukture), njene funkcije i odnosa s istovjetnim i drugim objektima, tj. odnosa s okolinom koja okružuje taj objekt.

Nakon utvrđivanja osnovnih jedinica i njenih geografskih obilježja pristupamo klasifikaciji i grupiranju istorodnih i raznorodnih jedinica, stvarajući tako skupove jedinica koji čine veću i višu taksonomsku jedinicu (biolozi su stvorili od jedinke, podvrste i vrste, familije i druge taksonomske jedinice, pomoću kojih se identificiraju razne biljke i životinje).

Svaka nauka, pa i naučna disciplina, mora imati svoju sistematiku, koja traži detaljan opis jedinica, njihovih djelova. Zatim mora imati dio koji istražuje odnose unutar elemenata u objektu, odnose između objekata i odnose s okruženjem, tj. mora imati svoju ekologiju.

Na ovakav način mora se istraživati svaki reljefni objekt, svaki hidrografski objekt, društveni i ekonomski objekt odnosno jedinica, ili skupovi objekata – jedinica.

Kako objekti imaju svoje površinsko prostranstvo i nisu uvijek dostupni ljudskom oku i instrumentima za promatranje, onda se u geografiji služimo kartama, da bismo objekte što više učinili dostupnim nama i svakom čitaocu. Međutim, kako postoje poteškoće oko realnog i točnog predstavljanja različitih objekata raznih mjerila, onda dajemo površinsku predstavu skupa objekata na karti raznih mjerila. Kada objekti ili skup objekata imaju veće površinsko prostranstvo onda na karti takve objekte predstavljamo površinski. Međutim, kada objekti ili

skup objekata imaju manje površinsko prostranstvo onda ih predstavimo točkama ili drugim simbolima ili linijama kod raznih vrsta puteva. Površinsko prostranstvo objekata ne mora da znači da osnovnu jedinicu istraživanja treba da tražimo u nekoj prostornoj jedinici i onda proučavati sve što se nalazi na toj prostornoj jedinici. Međutim, od kada postoji geografija ne možemo da odredimo koja je to najmanja i osnovna prostorna jedinica važna za geografska istraživanja, dali su to one koje je stvorila priroda ili one koje je fiksirao čovjek, da bi omeđio sebe i slične sebi?

U društveno-geografskim disciplinama kao najmanje osnovne jedinice su *domaćinstva, gazdinstva, radne organizacije i druge institucije* koje su prostorno relevantne ili čije odluke su prostorno značajne. Kako su spomenute jedinice i predmet proučavanja nekih drugih naučnih disciplina, onda bi mi geografi trebali da odredimo i tzv. *geografski vrijedna obilježja; geografski položaj* (apsolutni i relativni), *prostiranje, struktura i funkcija*. Nakon prikupljanja informacija o osnovnim jedinicama, bilo uzorkom ili preko statistike (agrerirane jedinice) treba pristupiti analizi odnosa unutar jedinica, između jedinica i odnosa s okolinom (okruženjem). Međutim, najteže je dobiti i prikupiti informacije koje omogućavaju objašnjenje odnosa bilo unutar jedinica, između njih ili odnosa s okolinom.

Ranije kada su sistemi informacija bili manje ili vrlo slabo razvijeni, geografi su radom na terenu vidjeli ono što se i moglo vidjeti, uočili sastavne dijelove i odnose sa sredinom. Iako su njihovi radovi manjkali u informacijama, oni su bolje uočili odnose, neke pojave i procese. Danas, kada su sistemi informacija razvijeni, naučnici se mnogo oslanjaju na njih, jer je lakše i jeftinije doći do njih. Međutim, kako se informacije prikupе za veći broj jedinica i daju se u agregiranim oblicima, takvim informacijama nedostaju neka geografska obilježja i individualnost.

Da bi društveni geografi mogli istraživati svoje objekte istraživanja, moraju prikupiti informacije s terena, anketama, intervjuima, neposrednim promatranjem i iz drugih izvora informacija. Informacije o odnosima unutar jedinica, između jedinica i jedinica s okolinom mogu se jedino prikupiti na terenu, poslije duže pripreme za takav važan posao.

Kako prikupljanje informacija na terenu traži više vremena i sredstava i nemoguće je obuhvatiti cijeli osnovni skup, onda što više treba koristiti metod uzorka. Metodom uzorka možemo prikupiti veći broj geografski značajnih informacija i zatim raznim metodama i tehnikama rada otkriti mnogobrojne odnose ukrštavanjem informacija za određeni broj jedinica.

S otkrivanjem i utvrđivanjem odnosa možemo ći toliko daleko, koliko imamo informacija, koliko znamo naučne metode rada i tehnologiju obrade informacija.

Zapravo geografi moraju da znaju mnogo više o svom mikro-svijetu, preko kojeg mogu otkriti zakonitosti koje su vrlo značajne za razumijevanje pojava, procesa i odnosa u širim razmjerima. Geografi ma je potrebno više sistematike, ekološkog pristupa, analize odnosa, poznavanja metodologije nauč-

nog rada, metoda i tehnike rada i nove tehnologije obrade informacija.

Ono što radi većina nas, to rade brže i nekad uspešnije ostali stručnjaci koji raspolžau informacijama, tehnikom rada i obrade informacija. Zato sve više gubimo u konkurenciji s drugima, obzirom da raspolžau nekim prednostima ali ne mogu da rade ono što bi mogli (i moramo) mi da radimo, kada bismo radili naš posao kako treba i što treba.

Šire korištena literatura

1. Zbornik Prvog jugoslovenskog simpozija o agrarnoj geografiji, Ljubljana, 1967.
2. Zbornik radova V Kongresa geografa Jugoslavije 1958 godine, Cetinje, 1959.
3. Zbornik simpozija »Idejne i društvene vrednosti geografske nauke« održan u Beogradu, oktobra 1986.
4. Platt: Wege des Modelldenkens in der Wirtschaftsgographie, Frankfurt/Mein, 1976.
5. Bartels: Wirtschafts und Sozialgeographie, Köln - Berlin, 1970.

Bilješke

1. Enciklopedija Laroussa, Beograd, 1973, str. 14-37.
2. D. Petrović: Geomorfologija, Beograd, 1967, str. 2.
3. D. Dukić: Hidrologija kopna, Beograd, 1984, str. 3.
4. M. Milosavljević: Klimatologija, II izdanje, Beograd.
5. S. Ilesić: Pogledi na geografiju, Ljubljana, 1979, str. 216.
6. S. Šterc: O suvremenom geografskom objektu istraživanja s posebnim osvrtom na demogeografiju, Geografski glasnik, Zagreb, 1986, str. 117 (definicija M. Friganovića)
7. K. Ruppert i dr. Socijalna geografija, Zagreb, 1981, str. 21.
8. M. Vrešk: Osnove urbane geografije, Zagreb, 1977, str. 10.
9. D. Steiner: Systemtheorie/Systemanalyse und Geographie, zum Buch von G.P. Chapman: Human and Environmental System Geographer's Appraisal, Geographische Zeitschrift, Heft 3, 1979, str. 187.
10. A. Pushka: Uloga informacija u istraživanju geografskih objekata, Zbornik radova XI Kongresa geografa Jugoslavije, Bečići, 1981.
11. B. M. Kedrov: Predmet i uzajamna veza prirodnih nauka, Beograd, 1969, str. 11.

Vladimir KLEMENČIĆ, Ljubljana

NEKAJ POGLEDOV NA UČINKOVITOST GEOGRAFIJE ZA DRUŽBENO PRAKSO

Že vsa povojna leta je med geografi živa razprava o učinkovitosti njihovega dela za družbeno prakso. Mnenja o tem so pri geografih v Sloveniji pa tudi v širšem jugoslovenskem prostoru zelo različna. Srečno se z ekstremno različnimi stališči. Med takimi je mnenje, da delo, ki je namenjeno praksi, sploh ni znanost, odnosno, da je geografija veda o prostorski realnosti in da dže kot taka mora izhajati tako v svoji teoriji in metodologiji iz prakse in za prakso. V nekaterih geografskih krogih v svetu pa velja tudi nazaranje, da je prvenstveni del naloge geografije v vzgoji in izobraževanju ter širjenju kulture.

Tudi pri razpravah o koncepciji geografije so stališča zelo različna. Vsi sicer soglašamo, da je osnovno izhodišče geografije v kompleksnosti, ki izhaja iz iskanja zvez med človekom in naravo. Vendar pa se

Summary

THE RELATIONSHIP ANALYSES IN GEOGRAPHY WITH THE SPECIAL VIEW ON THE ECONOMIC GEOGRAPHY

Asllan Pushka

After the review of the primal geogrphic subjects, the autor concludes that geography studies the laws in placing of the objects and their elements, their place, structure, function and their relationship with their surruoundings.

The objects of the study are shapes of the ground, hidrographic objects, clime elements, housings, proprieties, working organisations and other subjects that own lands and whose decisions are spately relevant.

Geography as a complex science comprises groups of the same or various objects and elements. Each object takes possion of the certain space of the various dimensions, positions and characteristics.

Form of the movement of subvstance, energy and information are actores of the relationship between objects and who influence their transformation.

The analyses of the geographic objects is the most succesful if it uses more wells of infomrations, and mostly from the terain and using soientific methods of work and new technology for elaboration of the informations.

je na zadnjem Jugoslovenskem simpoziju o teoriji in metodlogiji regionalne geografije, ki je bil leta 1987 v Ljubljani, izkazalo, da je to razumevanje pri geografih zelo različno. Medtem, ko so v uvodnih predavanjih vsi avtorji (I. Gams, V. Klemenčić, M. Pak, M. Klemenčić) izhajali iz koncepta kompleksnosti geografije, pa že pri naslednjih prispevkih tega simpozija, ki so sledili, lahko ugotovimo, da se v praksi izhodišča kompleksnosti skoraj v nobenem primeru niso potrdila. Izkazalo se je, da pri obravnavi konkretne regije ali posameznih problemov, odnosno obravnavi pojavov po posameznih geografskih vejah, ni več sledu o kompleksnosti, na katero se, ko gre za ugotavljanje njene vloge v družbi, naj bo to v družbeni praksi ali pa v šoli pri borbi za učne ure, zelo radi sklicujemo.